

AUÑIÓS

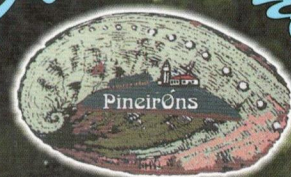
Nº 21

MAIO 2016



ASOCIACION CULTURAL

Pineiróns



AS FESTAS PATRONAIS DA ILLA DE ONS

Por: Fernando Trigo

Fotos Colección Tino Pardellas

PRIMEIROS DATOS ESCRITOS

Álvaro das Casas pasa en Ons uns dez días do mes de xuño do ano 1932. Neses poucos días comprobou a importancia do mundo etnográfico desa comunidade, polo que decidiu tomar unhas notas e posteriormente publicalas.

No referente ás festas escribe¹: “*Na illa as xentes son pouco festeiras, na verdade festas non fan máis que unha i é a de Bueu. Mozas e mozos, vellos e vellas, son dunha tristura inmensa, falan pouco, visten de escuro, apenas cantan e cando o fan danlle ás cantigas un deixo de infinda melancolía.*”

Esta é a primeira testemuña que temos sobre a psicoloxía illeira e o xeito de divertirse desta comunidade. Podemos pensar que o abandono relixioso que sufriron provocou a falla de Festa relixiosa anual, aínda que supoñemos, pese á tristura da que fala de las Casas, que os fins de semana, sobre todo os domingos, se reunirían nalgún lugar, polo xeral na zona de Curro onde estaba o bar e, coa axuda das pandeiretas, cantaban e bailaban. Así o reflicte Álvaro das Casas: “*... merez destacarse, como a festa máis leda da illa, a festa de Páscoa... De noite faise a festa na taberna, os mozos beben e ofrecen viño ás rapazas que non aceitan, mais na galanteira disputa deixan suxarse de viño pra amosrar na saída como foron tentadas insistentemente a beber.*”

Agás o relatado por Álvaro das Casas, non temos datos escritos sobre as Festas de Ons ata que Staffan Mörling, nos seus dous últimos libros², nos relata as súas experiencias durante o tempo que pasou recompilando datos na Illa (1964 - 1967) para o seu traballo de investigación sobre as Embarcacións Tradicionais de Galicia.

O peirao se adornaba para a procesión e bendición dos barcos.



XURDE UNHA NOVA NO PERIÓDICO “El Pueblo Gallego”³

Así tiña comezado eu este artigo, cando charlando cun compañeiro, bo coñecedor da Illa, me pasa unha foto sacada do Blog de Arturo Cidrás, investigador da historia de Bueu e colaborador desta revista, no que se ve a varios barcos a motor asistindo á Festa de Ons e a procesión arredor da ermida de Canexol, feita no ano 1930.

Esta nova, coa foto, deixoume desbarborado e tiraba un pouco pola borda a teoría de Álvaro de las Casas, na que fala que a única Festa á que asistían os illeiros era á de Bueu, agás que houbera un cambio grande nos dous anos que van entre a foto (1930) e a estancia en Ons de Álvaro das Casas (1932).

Seguindo coas indagacións sobre esa foto illeira publicada no Pueblo Gallego, fun a atopar unha posible causa, nesta mesma revista, no artigo de Arturo Sanchez Cidrás sobre a Escola de Ons⁴.

Foto sacada do xornal “Pueblo Gallego” onde se observan os barcos que asistiron a Festa de Ons e a procesión ao redor da ermida de Canexol. 1930



Neste artigo Cidrás relata que no ano 1928 chega como mestre a Ons o Sr. Cambeiro que organiza cos rapaces e maiores a 1ª Festa da Árbore e crea un orfeón que leva a actuar a Bueu.

En marzo de 1929 organiza a 2ª Festa de Árbore,

¹ Álvaro das Casas. “Illa de Ons”. Revista Nos. 1932

² Staffan Mörling. “Namoreime en Ons”. Cumio. 2015. / “Alá no medio do mar. A comunidade da Illa de Ons”. Parques Nacionais. 2013

³ El Pueblo Gallego. “Actualidades Gráficas”. 22/08/1930. Páxina 8.

⁴ Arturo Sánchez Cidrás. “A escola da Illa de Ons. Biografía do mestre Joaquín D. Fernández Cambeiro”. Revista AUNIOS nº 20. Páxs: 70-80. Asociación Pineiróns. 2015.

pero esta vez na Illa de Ons, a onde asisten as autoridades locais que son invitadas a un banquete, na súa casa illeira, polo Sr. Didio Riobó.

Como podemos ler, o Sr. Cambeiro, que vive en Ons coa súa familia, a carón do seu traballo profesional como mestre, realiza un enorme labor cultural cos nenos e maiores. Ese traballo a prol da cultura puido provocar, xunto que ao seu irmán Manuel o nomearan coaxuctor de Beluso e que, como tal, vai vivir a Ons en xullo de 1930, que en agosto dese mesmo ano, organizaran a Festa Patronal, houbera misa xa que había cura, despois tivera lugar a procesión que víamos na foto e que, grazas á boa harmonía que había entre Didio, Cambeiro e as forzas políticas de Bueu, organizaran unha viaxe ata Ons ese día de Festa e mesmo actuara o orfeón.

Outra teoría sobre esa foto podería ser de que ese ano (1930) organizara o Sr. Riobó a Festa Patronal. Cousa pouco probable pois o Sr. Riobó era de ideas republicanas, e sería difícil pensar na organización relixiosa da Festa, aínda que si, podería colaborar economicamente e axudar aos veciños á celebración transportando no seu galeón ao párroco de Beluso, músicos, veciños e visitantes.



CHARLAS COS VECIÑOS

Despois de buscarlle un suposto por que á foto publicada no “Pueblo Gallego” que me deixara un pouco confuso, dicir que esta falla de datos escritos obriga á utilización da entrevista ás persoas de maior idade como método para obter datos.

A señora Carmucha contaba: *“Os domingos íamos á de Jesús ou á de Arturo e coas pandeiretas cantabamos. Pasabámolo moi ben. Habíaos que tiñan unha habilidade increíble para argallar coplas e con elas meterse uns cos outros. Normalmente as loitas eran entre mozas e mozos, pero tamén entre barrios, como os de Canexol contra os de Cucorno, os de Chan contra os de Pereiró,... Se estaba en agosto o cura na Illa, facíase unha misa na capela de Canexol e despois sacabamos os santos en procesión ao redor da igrexa. Logo, pola tardiña, bailabamos e cantabamos utilizando como torreiro o espazo que había entre a escola e a casa do Pintor, que está entre os dous piornos grandes. Os maiores sentábanse a mirar e traían algo para comer e beber, normalmente doces feitos no forno da casa, café e coñac.”*



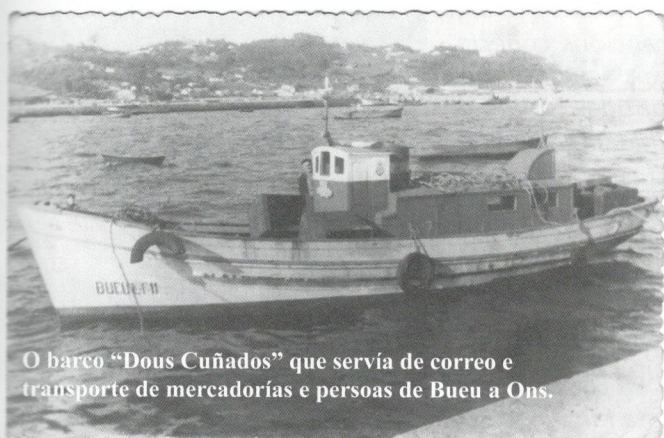
O Sr. Jacinto de Noalla, á esquerda, interpretando unha canción coa súa frauta. Ten actuado nalgúnha das festas patronais de Ons. Años 40 s.XX

Podemos supoñer que os anos que van dende que de las Casas escribiu o seu traballo (1932) e o intre en que comezou a emigración forzosa cara ao continente (1960), foron uns anos difíciles para os illeiros e a organización dunhas festas patronais sería case que imposible. Á vez temos que pensar que en Ons non había luz eléctrica e as súas embarcacións, as dornas, non daban pé a traer a ningunha orquestra, aínda que si nelas podían achegarse os habitantes da costa próxima para asistir aos festexos.

Contaba Delmiro: *N“ós faciamos festa os domingos, pero na taberna. En agosto íamos á festa do Carme, a Bueu. O domingo despois do Carme, viña o cura de Beluso e facía misa, ao rematar tirabamos os santos⁵ e rodeabamos a igrexa con eles ao lombo. Despois facíase farra no Canexol. Se cadraba que estivera na Illa o Sr. Jacinto de Noalla, que ía na dorna co seu irmán pois era tratante de gando, viño e outros produtos, tocaba a frauta e bailabamos. Tamén tocaban a pandeireta e cantaban as mulleres, pasabámolo ben. Despois, cando chegou a luz e moitos da Illa xa tiñan barcos de motor, empezáronse a organizar as Festas como son agora...”*

A chegada da luz a Ons a finais dos anos 50 s.XX, xunto coa posta en funcionamento do barco do correo que facía as viaxes Ons - Bueu, sen esquecerse que os illáns máis podentes economicamente, xa mercaran barco a motor, provocou un cambio que, entre outras cousas, trouxo a organización das Festas Patronais en honor a San Xaquín e San Pedro.

⁵ “Tirar os santos” tiña o significado de sacalos da igrexa.



O barco "Dous Cuñados" que servía de correo e transporte de mercadorías e persoas de Bueu a Ons.

norte e nos pequenos soportais da casa onde vive o Pintor, montaban unhas pequenas barras onde servían as bebidas, sobre todo, coñac e café.

Viña o cura de Beluso a dar a misa e acudían a Ons moitísimas xentes de Bueu, Noalla e da zona do Barbanza (Aguíño, Pobra do Caramiñal, Palmeira) cos que tiñan transaccións económicas para a compra e arranxo das dornas.

Aproveitaban eses días de Festa para pechar tratos coa xente de Noalla á que mercaban sobre todo viño e animais. Facilitaba eses intercambios comerciais a mediación das familias illáns que casaran nesa parroquia de Sanxenxo.

A FESTA DE ONS A PARTIRES DOS ANOS 60 sXX

Aínda que xa comezara uns anos antes, dende 1960 xurde unha emigración forzosa dos habitantes de Ons cara ao continente, maioritariamente a Bueu, debido a que o porto da Illa no ofrecía resguardo aos novos barcos a motor que pouco a pouco ían substituíndo ás dornas que se varaban na praia ou no alto se había temporal.

Este cambio de embarcación trouxo un auxe económico importante, pero tamén gastos. Primeiro había que comprar o barco, que supoñía un enorme desembolso, e despois había que montar unha nova vida no seu novo destino (compra de terreo, construción da casa, mobles,...).

Estas novas circunstancias e a posta en funcionamento dun barco que facía semanalmente a travesía Ons – Bueu para levar o correo, mercadorías e persoas, trouxo tamén un cambio nas celebracións das Festas patronais da Illa. Agora xa teñen un xerador que, aínda que con pouca potencia, dá a necesaria para iluminar o torreiro da festa e facilitar a corrente á orquestra; á vez, xa dispoñen de barcos adecuados para o transporte, non só dos músicos, senón de persoas que, dende diferentes lugares da costa próxima, querían visitar Ons e gozar das súas Festas.

O escenario segue sendo o mesmo no barrio de Canexol, mesmo debaixo da ermida. Pero agora teñen que compartir espazo co palco para as orquestras e para os dous ou tres chiringuitos que se montaban debaixo dos pequenos soportais (<alpendres sobre columnas> que lle chama Mörling) nos que se despachaban café de pota e licores, coñac e anís.

Staffan Mörling relata no seu libro "Alá no medio do mar. A comunidade da Illa de Ons" os últimos anos de Festa no Canexol (1965 – 1970) xa que a partir de aí e coa construción do Centro Cívico no lugar de Curro con nova igrexa, a Festa pasou a celebrarse neste barrio. Mörling falanos dos

Organizábanse nos últimos fin de semana de agosto. Para iso se formaba unha comisión que se encargaba de pedir e contratar. Normalmente os illáns daban un tanto por familia e, os que tiñan barco, outro tanto polo barco. Contaba o Sr. Arturo: *"Para a Festa da Illa as familias daban o que podían, segundo a súa economía. Para os patróns se poñía unha cantidade, para que todos puxeran o mesmo e non houbera diferenzas entre eles. Eramos moi supersticiosos e se non dabas para a festa o teu barco podía ter problemas co motor, ou non pescar,..., por iso todos poñían."*

As festas facíanse en Canexol, na banda posterior da escola, entre os grandes piornos que no seu día mandara construír o Marqués de Valladares para gardar os produtos agrícolas que os veciños pagaban como renda agrícola.

Montábase o palco, feito con paus, pegado ao piorno do



A procesión polo peirao. En primeiro termo San Xoaquín, a quen lle segue a virxe do Carme e Santa Ana.



Unha das moitas comisión anuais que organizaban a festa. Presidíaa Manolo do Estrella.

chiringuitos montados por Aurelio Otero Acuña e Eusebio Otero Martínez. Conta que: *“Aurelio era o home de Ons que máis repertorio de cancións coñecía. Sabía de memoria cancións de guerra, himnos relixiosos, historias de naufraxios ou descarrilamentos,..., cancións de amor, cancións de baile antigas, cubanas, cancións mariñeiras e típicas da Illa que cantaban en ton de ladaiña. ...”* É de supoñer que Aurelio sería, antes da chegada das orquestras, o encargado, xunto coas pandeireteiras, de animar as Festas patronais e mesmo as domingueiras.

Fala Mörling de dúas Festas a celebrar en Ons: A Festa dos Mozos e a do patrón San Xoaquín, que se celebraba durante tres días: o día da Milagrosa, o día de San Xoaquín e o día de San Ramón.

Contábanos Luís, que formaba parte do grupo denominado “Os Farristas de Ons” formado por Añazo, que tocaba a gaita, Francisco o bombo e Luís coa caixa: *“... nós actuabamos na taberna os domingos e por mor dalgunha festa familiar como unha voda, matanza do porco, San Xoan,..., ou algunha celebración especial. Antes, no día da Festa, tocaban coas pandeiretas a irmá do Garulo e Chefa, a muller do sueco. Despois xa viñeron os músicos de terra. Unha vez ata veu John Balan, aquel que era de Seixo e se vestía de vaqueiro e quixo ver ao Presidente dos EE.UU, aquel día pasámolo moi ben, estivo toda a noite cantando cos músicos. Eu non sei como tanto aguantabamos, a Festa comezaba un día e, mesmo como*



En varias ocasións houbo procesión marítima.

viñamos do mar á fonte a lavarnos e a bailar e así dous ou tres días e logo, sen descansar nada, ao mar outra vez...”

A medida que a economía crecía, a Festa Patronal foise consolidando, aínda tendo en conta que as casas de Ons ían quedando deshabitadas ao trasladarse a vivir a Bueu. A partir da primavera as casas volvíanse a abrir, e pouco a pouco foron arranxando aquelas que tiveran que deshabitar pola súa forzosa emigración. Chegado o mes de agosto, a comisión que fora elixida o ano anterior preparaba a Festa, que agora se celebra no lugar de Curro, na igrexa nova e con diferente xeito de actuación.

A partir dos anos 70 s.XX, a festa e a procesión facíase en Curro. 1980



A FESTA PATRONAL A PARTIR DOS ANO SETENTA s.XX

O presidente da comisión organizaba aos demais integrantes para pedir, contratar, montar,... Desprazábanse polos municipios costeiros máis próximos a Ons, Sanxenxo, Noalla, Portonovo, Grove pola zona do Salnés e Bueu, Marín, Cangas pola zona do Morrazo, sen deixar atrás Pontevedra co fin de achegarse aos organismos oficiais.

Polo xeral eran dous días de Festa, aínda que podía comezar o venres con tirada de fogos e orquestra; seguía o sábado con misa, tirada de fogos e orquestra e finalmente o domingo con misa solemne á 1, procesión que, saíndo da igrexa ía ata a punta do peirao para bendicir os barcos. Pola tardiña, música a cargo dalgunha banda ou gaiteiros.

Ao principio organizábanse algunhas actividades como a Corrida do Galo, xogo da Chave, regata de Dornas,..., e algún outro xogo popular dedicado aos máis pequenos, despois foise perdendo.

A Festa pasou por momentos bos, malos e regulares, cada vez ía sendo máis difícil o que algún veciño collera a Presidencia e organizala, pero, coido, que nunca se deixou de facer. Hoxe os máis xoves intentan seguir coa tradición, esperemos que así sexa. Unha comunidade tan importante como a de Ons, que o está a perder todo, non pode quedar sen as súas Festas Patronais.



Despois da misa, mentres tocaban os gaiteiros, xurdía o baile. Eugenia, unha gran bailarina.